

Ю. А. Афанасьева Навук. кір. – Г. М. Бутырчык, канд. філал. навук, дацэнт

АСАБЛІВАСЦІ НАРАТЫВУ Ў АПАВЯДАННІ ЗОРЫ НІЛ ХЭРСТАН «СПАНК»

Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца выяўленне спецыфічных рыс наратыву ў апавяданні Зоры Ніл Хэрстан «Спанк» (Spunk, 1925). Письменніца выкарыстоўвае казачны хранатоп і фальклорныя элементы, фрагментуе і драматызуе аповед, ужывае моўныя асаблівасці афраамерыканскай вуснай прамовы для аўтэнтчнага адлюстравання афраамерыканскага каларыту. Апавяданне ўпершыню разглядаецца з пункту гледжання нараталогіі і ўяўляе цікавасць у якасці ранняга твора Зоры Ніл Хэрстан, у якім можна прасачыць станаўленне яе самабытнага пісьменніцкага стылю.

Актуальнасць даследаванняў у галіне нараталогіі тлумачыцца не толькі міждысцыплінарным выкарыстаннем паняцця наратыву, але і яго прынцыповай важнасцю для дыскурсіўнага аналізу, мэта якога – даследаванне спосабаў адлюстравання сацыякультурнай сітуацыі ў маўленчай дзейнасці грамадства ў цэлым і асобнага індывіда ў прыватнасці. Вызначаючы наратыву як «спараджальны культурай тып дыскурсу, які чуйна рэагуе на ўсе сацыяльныя змены» (тут і далей пераклад аўтара артыкула) [1, р. 45], можна казаць пра яго структуральную функцыю, здольнасці адлюстравання працэса станаўлення «нацыі як нарацыі» [4]. Вядомы амерыканскі лінгвіст Уільям Лабой наступным чынам тлумачыць паняцце: «Мы вызначаем наратыву як адзін з метадаў рэзюмавання мінулага вопыту шляхам супастаўлення слоўнай паслядоўнасці прапаноў з паслядоўнасцю падзей, якія (мяркуецца) сапраўды адбыліся» [8, р. 359-360]. Актуальнымі ўяўляюцца даследаванні наратываў мастацтва 15 кіх твораў, спецыфікі адлюстравання нацыянальнай карціны свету ў тэксце і індывідуальнай аўтарскай рэалізацыі ўніверсальных наратывных кампанентаў. Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца выяўленне спецыфічных рыс наратыву ў апавяданні Зоры Ніл Хэрстан «Спанк» (Spunk, 1925). Назву твора на беларускую мову можна перакласці як мужнасць, запал, дзёрзкасць, адвага. Мужнасць – гэта не толькі імя цэнтральнага персанажа аповеду, але і яго вызначальная якасць. Спанк Бэнкс – моцны і адважны афраамерыканец – паўднёвец, які, аднак, настолькі ганарыцца ўласнай постацю, што робіць амаральныя ўчынкі, зусім не думаючы ні пра іх наступствы, ні пра меркаванне грамадства. У мужчыны няма страху, калі трэба біцца ці рабіць штосьці правакацыйнае, бо роўных па сіле сярод суседзяў яму няма. Але Спанк дрыжыць, калі звышнатуральнае ўрываецца ў яго жыццё і ён не мае мажлівасці абараніцца фізічна. Джой Кэнці, іншы герой апавядання, не можа супернічаць са Спанкам, аднак гатовы змагацца за свой гонар цаной жыцця, ідучы на бойку з волатам толькі з адной брытвай. Нават пасля смерці, як здаецца Спанку, Джой пераследуе яго; маючы форму чорнай рысі, прывід Джой не толькі даводзіць мясцовага асілка да нервовага зрыву, але і, на думку Спанка, забівае яго на лесапільным заводзе, штурхнуўшы на пілу. Такім чынам, можна казаць пра амбівалентнасць назвы – з аднаго боку, бестурботная мужнасць, якую дэманструе моцны ад прыроды Спанк, і духоўная адвага, жвавасць, якой карыстаецца Джой, каб адпомсціць крыўдзіцелю нават пасля смерці. У 1925 г. апавяданне займае другое месца ў конкурсе мастацкай літаратуры вядомага часопіса *Opportunity, A Journal of Negro Life*. Зора Ніл Хэрстан атрымлівае мажлівасць надрукаваць сваю працу з дапамогай вельмі ўплывовага афраамерыканскага пісьменніка і філосафа Алена Лока. Разам з іншымі раннімі творамі пісьменніцы, у ім у цэнтры ўвагі знаходзяцца жыцці простых афраамерыканцаў, спецыфіка іх светаўспрымання. Чатырохчасткавая структура аповеду фрагментарна раскрывае сюжэт, блізка «гамлетаўскаму»: Спанк Бэнкс адводзіць жонку ў Джой Кэнці, забіваючы законнага мужа ў бойцы. У выніку Спанка наспявае рок – памутненне розуму і жорсткая смерць жаніха ў выніку траўмы і / або праклёну, насланага абражаным Джой. У апавяданні выкарыстаны гетэрадыгетычны аповед: усёведны недыгетычны наратар уводзіць двух галоўных герояў, Спанка Бэнкса і Лену, жонку Джой Кэнці, «на сцэну», прадстаўленую вуліцай, аглядаемай з акна харчовай крамы. Слова ўсёведнага апавядальніка апраўляюць аповед і выкарыстоўваюцца Літаратуроведение 16 ў ім толькі для

перадачы бачнага стану персанажаў. Актуальныя для чытача падрабязнасці перадаюцца ад трэцяй асобы ў мінулым часе на працягу ўсяго аповеду. У адрозненне ад усёведнага апавядальніка-аўтара, асноўныя дыягетычныя апавядальнікі Элайджа Мослі і Вальтэр Томас, заўсёднікі крамы, паведамляюць неабходную інфармацыю пра мінулае трох галоўных герояў і крытыкуюць тое, што адбываецца. Іх пастаянны дыялог, які змяшчае як ацэначную пазіцыю кожнага з удзельнікаў размовы, так і згадкі ключавых для аповеду падзей, дазваляе казаць пра перспектыву, прыняцці наратарам «чужога перцэптыўнага пункту гледжання» [3, с. 127]. Падобная рэінтэрпрэтацыя з'яўляецца характэрнай для афраамерыканца, як паказвае Зора Ніл Хэрстан у эсе «Характарыстыкі экспрэсіі негра» (The Characteristics of Negro Expressions, 1934): «...Негр – істота вельмі арыгінальная. Пакуль ён жыве і рухаецца сярод белай цывілізацыі, усё, да чаго ён датыкаецца, інтэрпрэтуецца зноўку для яго ўласнага выкарыстання» [7, р. 86]. Пачынаючы з кароткіх экскурсаў у сямейнае жыццё Кэнці, Элайджа і Уолтар паслядоўна выкладаюць тое, што здарылася, абменьваючыся думкамі ў дыялогу. Тут можна казаць пра наратыўную стратэгію, якая будзе пастаянна выкарыстоўвацца Зорай Ніл Хэрстан у пазнейшых мастацкіх творах, – арыентацыя на аўтэнтчныя спосабы нарацыі, а менавіта на афраамерыканскую вусную традыцыю перадачы ведаў і іх накіраванасць на аўдыторыю, спецыфічныя рытарычныя стратэгіі. Як паказвае Генры Луіс Гейтс у кнізе «Малпа, якая азначае: Тэорыя афраамерыканскай літаратурнай крытыкі» (The Signifying Monkey: A Theory of African-American Literary Criticism, 1988): «Наратыўная стратэгія Хэрстан, здаецца, тычыцца магчымасці прадстаўлення прамаўляючага чорнага голасу на пісьме» [5, р. 26]. Выкарыстанне афраамерыканскага вернакуляра, які дазваляе пачуць цёмнаскурага чалавека, разам з літаратурнай англійскай мовай з'яўляецца адметнай рысай не толькі аналізаванага аповеду, але і творчасці Зоры Ніл Хэрстан у цэлым. Моўны пункт гледжання наратара перамяжоўваецца з персанальным моўным пунктам гледжання Элайджы і Уолтара, у сукупнасці утвараючы speakerly text («тэкст, які кажа»). Такім чынам, можна казаць аб наратыўнай поліфаніі ў апавяданні «Спанк». Апрач таго, Зора Ніл Хэрстан уводзіць у аповед фальклорныя элементы: чорная рысь, якая з'яўляецца Спанку і нагадвае яму пра забойства, імпліцытна звязана з вуду – гібрыднай рэлігійнай практыкай афраамерыканскага насельніцтва, што дазваляе людзям кантактаваць з вышэйшымі сутнасцямі і з душамі памерлых. 17 Адлюстраванне афраамерыканскага каларыту як на ўзроўні мовы, так і на ўзроўні вобразаў, з'яўляецца адным з найважнейшых элементаў наратыўнай стратэгіі пісьменніцы. Неабходна звярнуць увагу на спецыфіку перадачы ключавых эпізодаў апавядання: яны не паказваюцца, але пра іх распавядаецца. Элайджа кажа Джоі пра тое, што яго жонка сышла з іншым мужчынам; Спанк распавядае, якім чынам ён забівае ўзброенага брытвай Джоі; Уолтар пытаецца пра меркаванне суразмоўцы з нагоды раптоўнай і жудаснай смерці нядаўняга жаніха. Павышэнне маўленчай ролі персанажаў і ўзроўню эмацыйнасці ў актах гаварэння, рэпрэзентацыя вуснай прамовы ў форме дыялогу ў «Спанку» дазваляе казаць пра феномен драматызацыі наратыву. Літаратуразнаўца В. Н. Турышава вызначае паняцце наступным чынам: «Драматызацыя апавядання, то бок такі спосаб адлюстравання, пры якім наратар прыпадабняецца драматургу: ён адмаўляецца ад каментара, даючы слова самім героям» [2, с. 35]. Драма, на думку Зоры Ніл Хэрстан, з'яўляецца ключавым элементам для разумення ментальнасці афраамерыканца: «Усе яго словы – словы дзеяння. Яго інтэрпрэтацыя англійскай мовы выяўляецца ў малюнках. Кожная фаза жыцця негра вельмі драматызаваная» [7, р. 79]. Высокі ўзровень драматызацыі аповеду прадугледжвае магчымасць яго адаптацыі на сцэне. Менавіта п'еса «Спанк», складзеная з трох іншых апавяданняў Зоры Ніл Хэрстан і атмасферы аднайменнага апавядання, дазваляе амерыканскаму драматургу і рэжысёру Джорджу Кастэла Вульфу атрымаць у 1990 г. прэмію Обі, адну з прэстыжных тэатральных прэмій ЗША за лепшую небрадвейскую пастаноўку. Калі разглядаць дыхатамію «каханне – грамадства» і праблему ўлады ў апавяданні, то ў характары персанажаў і некаторых сюжэтных кодах можна знайсці адгалоскі сусветна вядомай драмы У. Шэкспіра «Гамлет» (The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark, 1603): Джоі атрымлівае параженне ў шлюбе і барацьбе за ўладу, як і забіты кароль, яго жонка Лена – Гертруда, выходзіць замуж за забойцу ўласнага мужа, а Спанк – Клаўдзіў, які

карыстаецца момантам, каб завалодаць каханай афіцыйна і даказаць уласную магутнасць. Чорная рысь, якая нібыта пераследуе мужчыну і з'яўляецца прычынай яго смерці на лесапільным заводзе, можна разглядаць у якасці мадыфікацыі прывіду бацькі Гамлета. Крыс Роарк, даследчык творчасці Зоры Ніл Хэрстан, паказвае: «Нягледзячы на тое, што гэта ранняя праца, выкарыстанне Хэрстан Шэкспіра ў "Спанку" адлюстроўвае яе імкненне паказаць як гендарныя адносіны, так і саму афраамерыканскую супольнасць як зменлівую і рухомую Літаратуроведение 18 і ў многіх адносінах неазначальную» [9, р. 325]. Такой з'яўляецца развязка апаведу. Недыегетычны наратар апісвае пахаванне Спанка праз прызму грамадскага ўспрымання: «The women ate heartily of the funeral baked meats and wondered who would be Lena's next. The men whispered coarse conjectures between guzzles of whiskey» («Жанчыны з задавальненнем елі памінальную ежу і варажылі, хто будзе наступным выбраннікам Лены. Мужчыны шэптам абменьваліся грубымі здагадкамі паміж глыткамі віскі»). Ці сапраўды Лена з'яўляецца вінаватай у двух забойствах і ці праўда тое, што Спанка штурхнуў на пілу прывід Джодзі, невядома. Развязка застаецца адкрытай; аўтар дае чытачу магчымасць самому разабрацца ў тым, што здарылася. Апавед з'яўляецца сціснутым і дынамічным – сыходзячы з жанравай спецыфікі апавядання не рэlevantныя для развіцця сюжэта эпізоды апускаюцца. Дакладную дату падзей, якія адбываюцца, Зора Ніл Хэрстан не называе, што дае магчымасць разглядаць апавед у якасці ўмоўнага казачнага або фальклорнага. Развязка надыходзіць хутка: падзеі другой часткі адбываюцца праз некаторы час пасля размовы пастаяльцаў крамы, часовая дыстанцыя паміж другой і трэцяй часткамі вызначаецца як «one night later» («наступнай ноччу») [6, р. 30], а падзеі апошняй адбываюцца на наступны вечар. Выкарыстанне прыёму рэтраспекцыі пры перадачы сюжэта спрыяе стварэнню атмасферы саспенса, канструюе наратыўную інтрыгу апаведу: падзея ўжо адбылася, пра яе неабходна толькі расказаць. Апісваючы фіктыўны свет праз прызму ўспрымання персанажаў, перамяжнай з фіксацыяй асобных падзей усёведным апавядальнікам, пісьменніца робіць акцэнт на спецыфіцы афраамерыканскага мыслення і яго адлюстравання ў мове. Такім чынам, у апавяданні «Спанк» Зора Ніл Хэрстан выкарыстоўвае казачны хранатоп (адноснасць часу пры канкрэтным ўказанні месца), фрагментарнасць (наратыўная поліфанія), драматызацыю апавядання (перфаматыўнасць афраамерыканскага наратыву, павышэнне маўленчай ролі герояў), моўную маркіраванасць (арыентацыя на аўтэнтычнае адлюстраванне афраамерыканскай прамовы як спосаб рэпрэзентацыі нацыі, якая толькі фарміруецца), фальклорныя элементы (чорная рысь як прывід Джодзі). Пісьменніца мадэрнізуе афраамерыканскі наратыў, вызначаючы ў ім месца не толькі для дасягненняў еўрапейскага канона, але і аўтэнтычна выкарыстоўваючы традыцыі вуснага гаварэння, карані якога знаходзяцца ў фальклорных крыніцах афрыканскіх плямёнаў. 19 Спіс літаратуры 1 Алецанова, И. В. Нарративность : определение понятия / И. В. Алецанова // Известия ВГПУ. – 2006. – № 3. – С. 43-47. 2 Турышева, О. Н. История зарубежной литературы XIX века : Реализм : учеб. пособие / О. Н. Турышева; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Урал. Ун-та, 2014. – 76 с. 3 Шмид, В. Нарратология / В. Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с. 4 Bhabha, H. K. Nation and Narration / ed. by H. K. Bhabha. – London : Routledge, 1990. – 352 p. 5 Gates, H. L., Jr. The Signifying Monkey : A Theory of Afro-American Literary Criticism / H. L. Gates. – New York : Oxford University Press, 1989. – 320 p. 6 Hurston, Z. N. Spunk / Z. N. Hurston // The Complete Stories / Z. N. Hurston. – Harper Perennial Modern Classics, 2008. – P. 26-32. 7 Hurston, Z. N. The Characteristics of Negro Expression / Z. N. Hurston // Within the Circle : an Anthology of African American Literary Criticism from the Harlem Renaissance to the Present / ed. by A. Mitchell. –Duke University Press, 1994. – P. 79-96. 8 Labov, W. Language in the Inner City : Studies in the Black English Vernacular/ W. Labov. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1972. – 412 p. 9 Roark, C. Hurston's «Hamlet» : My Own Bathtub Singing / C. Roark // CLA Journal. – 2001. – Vol. 44, № 3. – P. 317-340.